

**VII. KONGRES
HRVATSKIH
POVJESNIČARA**

Sa svečanog otvorenja VII. kongresa hrvatskih povjesničara na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

VII. kongres hrvatskih povjesničara – *Zemlja*, Osijek, 25. – 28. rujna 2024., Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Sedmi kongres hrvatskih povjesničara održan je od 25. do 28. rujna u Osijeku. Za organizaciju kongresa bili su zaduženi Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti (HNOPZ), Društvo za hrvatsku povjesnicu, Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje te Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, koji je bio domaćinom ovogodišnjega kongresa. Središnja tema kongresa naslovljena je *Zemlja*. Kao podsjetnik, tema Šestoga kongresa hrvatskih povjesničara održanoga u Rijeci 2021. godine bila je *Kultura* te je na tom kongresu sudjelovalo 328 sudionika koji su svoje teme predstavljali u 37 prijavljenih sekcija. Peti kongres hrvatskih povjesničara održan je u Zadru 2016. godine te je nosio temu *Krize, sukobi i solidarnost u povijesnoj perspektivi*, dok je Četvrti kongres, održan na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2012. godine, prikazao temu *Slobode*. Treći kongres hrvatskih povjesničara pod temom *Religija u društvenom i kulturnom kontekstu hrvatske povijesti* održan je 2008. godine na otoku Braču, točnije u Supetru, dok je Drugi kongres bio održan u Puli 2004. godine pod temom *Hrvatska i Europa – integracije u povijesti*. Prvi kongres hrvatskih povjesničara održan je u Zagrebu 1999. godine, ali je nakratko bio prekinut zbog smrti prvoga hrvatskoga predsjednika dr. Franje Tuđmana te je njegovo održavanje nastavljeno 2000. godine pod temom *Hrvatski nacionalni i državni identitet i kontinuitet*. HNOPZ sa svojim suradnicima pokušava okupiti što više hrvatskih, ali i povjesničara iz drugih krajeva svijeta na nacionalni kongres koji se održava svake četiri godine¹ (*Statut HNOPZ*, čl. 8) što je vidljivo i prilikom uspoređivanja podataka vezanih uz posljednji kongres održan 2021. godine te ovogodišnji kongres koji je održan u Osijeku.

1 Organizacija VI. kongresa hrvatskih povjesničara nije bila moguća 2020. godine zbog pandemije COVID-19 koja je spriječila njegovo održavanje točno četiri godine nakon Kongresa u Zadru. Kongres u Rijeci stoga je izvanredno održan 2021. godine, no vodi se kako je trebao biti održan 2020. godine.

Šesti kongres hrvatskih povjesničara bio je nominalno najveći održan kongres hrvatskih povjesničara u organizaciji HNOPZ-a s 281 prijavljenim izlaganjem i 328 registriranih sudionika koji su svoja izlaganja održavali unutar 37 sekcija. Kongres u Osijeku prema završnoj inačici rasporeda rada donosi sljedeće podatke: unutar 37 sekcija bilo je prijavljeno 268 izlaganja i 298 izlagača. Uz to, navedena su dva plenarna izlaganja (dva izlagača) te jedno predavanje akademika, predstavljanja sedam knjiga (dvanaest autora), predstavljanja pet zbornika radova (11 urednika), jednoga priručnika (dvoje autora) te predstavljanje jednoga istraživačkoga projekta.

Unatoč zabilježenoj blagome padu broja sudionika u odnosu na kongres održan 2021. godine, izlaganja iznimne kvalitete te iscrpne rasprave pokazale su zainteresiranost istraživača, ali i publike za prikazane teme na ovogodišnjem kongresu. Posebna pohvala može biti upućena i znanstvenome te programsko-organizacijskom odboru kongresa koji su bili zaduženi za odabir kvalitetnih sadržaja te osmišljavanje aktivnosti koje su bile organizirane u Osijeku. Znanstveni odbor činili su sljedeći članovi: Damir Agičić, Neven Budak, Tomislav Galović, Željko Holjevac, Danijel Jelaš, Slađana Josipović Batorek, Dražen Kušen, Marica Karakaš Obradov, Marija Karbić, Suzana Leček, Mirjana Matijević Sokol, Hrvoje Petrić, Gordan Ravančić, Domagoj Tomas te Anđelko Vlašić. Programsko-organizacijski odbor činili su: Tomislav Galović (predsjednik), Domagoj Tomas (potpredsjednik), Danijel Jelaš, Eldina Lovaš, Luka Pejić te Hrvoje Volner.

Brojnost sekcija i prijavljenih izlaganja pokazuje „krvnu sliku“ hrvatske historiografije, dok bogatstvo prikazanih tema upućuje na raznolikost istraživačkih interesa hrvatskih, ali i inozemnih stručnjaka iz polja historiografije koji su sudjelovali na ovogodišnjem kongresu. Aktivnosti na kongresu održavale su se tijekom tri dana od 9:30 do oko 19:00, a u velikoj mjeri sekcije su održavane kao i proteklih godina, paralelno. Nastavak teksta bit će posvećen kratkim prikazima sekcija čije sam sadržaje odslušao, dok će nazivi i moderatori ostalih sekcija koje su se istovremeno održavale biti navedene uz opisivanje odslušanih sekcija. Za izlaganja je bilo predviđeno vrijeme od 15 minuta, dok su se rasprave održavale po završetku prezentiranja određenoga broja izlaganja te je za njih bilo predviđeno 15 do 30 minuta.

Svečanost otvaranja Sedmoga kongresa hrvatskih povjesničara bila je upriličena u nedavno obnovljenoj velikoj svečanoj dvorani (60) Filozofskoga fakulteta u Osijeku. Nakon intoniranja himne Republike Hrvatske, pozdravni govor održao je prof. dr. sc. Ivan Trojan, dekan Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. U svojem govoru pružio je kratak pregled proteklih kongresa povjesničara. Osvrnuo se na inkluzivnost tema te je čestitao programsko-organizacijskom odboru na uloženom trudu. Svim sudionicima poželio je dobrodošlicu u Osijek te je istaknuo nužnost sklapanja kontakata i provođenja vremena izvan formalnoga dijela kongresa kako bi se stvorile podloge i nova poznanstva za potencijalna istraživanja među znanstvenicima. Drugi govor održao je prof. dr. sc. Željko Holjevac, predsjednik Društva za hrvatsku povjesnicu. Njegov govor bio je posvećen povijesti Društva za hrvatsku povjesnicu pri čemu je rečeno kako je tema definirana kao višeznačna i interdisciplinarna koja se prikazuje u brojnim znanostima povezanim s historiografijom. Ta misao može poslužiti kao poticaj na promišljanje o neizostavnosti i važnosti historiografije koja je neodvojiva od ostalih znanosti te je za potpuni prikaz određenih istraživanja nužno ostvariti interdisciplinarnu suradnju. Posljednji govor održao je predsjednik Hrvatskoga nacionalnoga odbora za povijesne znanosti, prof. dr. sc. Damir Agičić. Dio govora također je bio posvećen komentiranju odabira teme ovogodišnjega kongresa koja je usko povezana s mjestom održavanja, točnije slavonskom ravnicom. Naveo je

kako je poslanje povjesničara uključeno u objašnjavanje sporova oko zemlje i teritorija, to jest cilj je smanjiti broj sukoba oko granica u budućnosti učeći iz povijesti. Uz poticanje stvaranja veza i daljnjih suradnji, prof. dr. sc. Agičić zahvalio je članovima programsko-organizacijskoga odbora na mukotrpnom radu prilikom pripreme kongresa te sudionicima na iskazanome interesu i prijavljenim izlaganjima. Treba istaknuti i činjenicu kako se Agencija za odgoj i obrazovanje oglušila na ideju da kongres bude u programu stručnoga usavršavanja nastavnika povijesti, što je veliki propust. Od iznimne je važnosti nastavnicima povijesti omogućiti uvid u nova istraživanja i ideje koje bi mogli uključiti u nastavu koju pripremaju i održavaju, ali i omogućiti otvaranje novih perspektiva između nastavničkoga i istraživačkoga usmjerenja u historiografiji kako bi se pružila prilika za moguće suradnje te razvijanje različitih vještina i (sa)znanja među stručnjacima kojima je zajednička strast prema historiografiji.

Na kongresu u Osijeku održana su dva plenarna izlaganja, za razliku od prošloga kongresa na kojemu je bilo održano samo jedno. Prvo plenarno izlaganje održao je dr. sc. Stanko Andrić s naslovom *Ideja zemlje od božanstva i antičkog prapočela do modernih ideologija tla*. Namjera prvoga plenarnoga izlaganja bila je govoriti o idejama o zemlji u povijesti. Stanko Andrić ponudio je širok spektar različitih definicija zemlje, no već u početku izlaganja istaknuo je kako su osnovna značenja zemlje „podloga egzistencije“ i „tvar od koje je egzistencijalna podloga načinjena“ te su se sva daljnja značenja izvodila iz tih dvaju temeljnih. Posjetitelji su bili upućeni u etimološki razvoj riječi „zemlja“ te njoj srodnih riječi, pri čemu su u vezu dovedene riječi „humus“ i „homo“, odnosno zemlja i čovjek. Time je zadana ideja zemlje kao majke što se povezalo s davanjem života (egzistencije), kao primjerice u Bibliji, ali i s primanjem ljudskoga tijela natrag, u utrobu zemlje, što ima majčinsku simboliku: zemlja kao majka daje život, ali i prima svoju djecu natrag. Uz to, bili su pruženi prikazi iz antičke mitologije, povezivanje s domovinom (*partis*) te različitim djelima poput Sofoklove *Antigone* i djelima historioografa i filozofa koji su se bavili tom tematikom. Održano plenarno izlaganje poslužilo je kao izvrstan uvod u ovogodišnji kongres jer je i prema sekcijama i pripadajućim izlaganjima vidljivo kako je motiv zemlje moguće prezentirati na mnoštvo različitih načina, ali je od čovjeka ona neodvojiva jer je nužna za njegovu egzistenciju i napredak. Uslijedilo je drugo plenarno izlaganje koje je održao prof. dr. sc. Hrvoje Petrić. Naslov njegovoga izlaganja glasio je *Zemlja kao ugroženi modrozeleni planet: ekohistorijski pogled*. Drugo plenarno izlaganje bilo je fokusirano na razvoj ekološke i ekohistorijske misli. Za početak, tema je bila aktualizirana i povezana s vodenim valom koji je u rujnu 2024. godine prijetio dijelovima srednje i jugoistočne Europe. Većina analiza ukazala je na projekcije sve lošijih klimatskih uvjeta i potencijalnih nepovoljnijih vremenskih prilika, što je prijetnja narušavanju bioraznolikosti, a samim time i ljudskoj egzistenciji. Preko Platona i rimskih mislilaca, izlaganje je pratilo razvoj problematike ekologije. Neslužbeni razvoj ekologije može se pratiti do 1960-ih kada su se počele javljati različite knjige takve tematike, poput monografije Rachel Carson *Silent Spring* ili Rudija Supeka *Ova jedna zemlja*. Uz knjige, počeli su se održavati različiti masovni prosvjedi, pokreti te na koncu protokoli i dogovori koji su imali namjeru poboljšati stanje okoliša i istaknuti brigu za sve lošije stanje „modrozelenog planeta“. Treba istaknuti kako je potreban dijalog i suradnja različitih struka, osobito ako se istakne činjenica kako je Supek ekološku misao potaknuo iz sociološke perspektive te se može zaključiti kako historiografija može itekako dati svoj doprinos u oslikavanju ekološke misli. Povijesni pregled nošenja s ekološkim problemima u prošlosti upravo je ono što ekohistorija može ponuditi, jer „povijest je učiteljica života“, a osobito treba istaknuti ideju kako je jedan od ključaka savjetovanje uvođenja ekohistorijskoga pregleda u nastavu povijesti kako bi se napravila ostavština za buduće generacije preko analize prošlosti u odnosu čovjek–okoliš.

Prema programu, uslijedila su izlaganja organizirana po sekcijama. Sekcija nazvana *Rani novi vijek* pružila je uvid u osam izlaganja koja su, kronološki poredana, pružila prikaz različitih tema na područjima današnje Hrvatske te povijesnim prostorima državnih tvorevina kojih je Hrvatska bila dijelom. Moderator sekcije bio je Anđelko Vlašić. Iz održanih osam izlaganja vidljivo je kako su izlagači krovnu temu *Zemlja* uklopili u različite perspektive i interdisciplinarna istraživanja. Dok su se prva dva izlaganja oslanjala na pravnu povijest i prikaze komuna, točnije pravnih dokumenta kao izvora za proučavanje zemljoposjedništva, istovremeno su uspjele uspostaviti tezu kako je u ranome novome vijeku upravo zemlja bila od egzistencijalne važnosti. Svim izlaganjima bila je zajednička ideja nužnosti stalnoga poboljšavanja posjeda i maksimalizacije iskoristivosti zemlje te njezinih resursa, poput šumskoga fonda, pašnjaka i, dakako agrarnih površina koje su bile neizostavan dio u napretku jer su upravo iskoristivost i bogatstvo zemlje ponekada značili prevagu u ratnim, ali i drugim uspjesima. Osim toga, treba povezati ideju prestiža koju je posjedovanje zemlje predstavljalo u vrijeme ratnih zbivanja i buna koje su također bile temom proučavanja te sekcije. Granični sporovi između susjeda na mikro i makro razini uzrokovali su brojne netrpeljivosti, dok je želja za „prilagođavanjem“ okoliša čovjeku i „kroćenjem“ prirode često dovodila do razmirica i pobuđivala želju za moći, koja se u to vrijeme očito mjerila u veličini posjeda. Brojnost perspektiva, koje je Stanko Andrić naveo u plenarnome izlaganju, već se mogla primijetiti i u sekcijama održanim prvoga dana kongresa pa tako i u ovoj gdje su izlagači izvrsno prikazali pojam zemlje kao nužnoga i neodvojivoga elementa ljudskoga napretka i života, ali i majke zemlje koja je predstavljala domovinu (izlaganje o Petru Bianchiju) te o zemlji koju je čovjek pokušao ukrotiti i prilagoditi sebi na različite načine procesima teritorijalizacije, agrarizacije, kolonizacije i sl., pri čemu je historiografsko objašnjenje i istraživanje u svim izlaganjima bilo neodvojivo od drugih znanstvenih disciplina što ukazuje na interdisciplinarnost i uloženi trud u sadržaje koje su izlagači prikazali u sekciji *Rani novi vijek*.

Uz ovu, prvoga dana kongresa održane su sljedeće sekcije: *Umjetnost u društvu od sredine 19. stoljeća do danas* (moderator Dragan Damjanović), *Prvi svjetski rat* (moderatorica Vijoleta Herman Kaurić), *(Pred)moderne misleće žene* (moderatorica Ida Ograjšek Gorenjak), *Modernizacija hrvatskih gradova u 20. stoljeću: raznovrsne perspektive* (moderator Marko Zubak), *Obilježja političke kulture u Vojnoj krajini* (moderator Željko Holjevac), *Pomoćne povijesne znanosti i praksa istraživanja vrela* (moderatori Mirjana Matijević Sokol, Šime Demo i Tomislav Galović), *„Ča je oko Učke?“ Izabrane teme od antike do suvremene povijesti Istre i Kvarnera* (moderatorica Andrea Roknić Bežanić), *Institucije i pojedinci* (moderator Branko Ostajmer) te *Kultura sjećanja* (moderatorica Nadia-Michal Brandl).

S drugoga dana kongresa bit će prikazana sekcija *Marginalne društvene skupine u 19. stoljeću* te drugi dijelovi sekcija *Hrvatsko i europsko srednjovjekovlje* i *Studentske sekcije*. Uz navedene sekcije, toga su se dana održavale sekcije *Povijest u nastavi – metodička sekcija* (moderator Sergej Filipović), *Krajolik u mijeni: istraživanje odnosa čovjeka i zemlje u „dugom“ 18. stoljeću* (moderatori Teodora Shek Brnardić i Filip Novosel), *Povijest 20. stoljeća* (moderatori Marica Karakaš Obradov i Tihomir Cipek), *Povijest i filozofija znanosti, historiografija i metodologija* (moderator Željko Dugac), *Zemlja – etnološki i kulturnoantropološki fenomen* (moderatorica Tihana Petrović Leš), *Posjedi i plemstvo u savsko-dravskom međurječju u kasnom srednjem vijeku. Značenja i pojavnosti* (moderatorica Marija Karbić), *„Sve ostaje u familiji“ – upravljanje službama, posjedovanje nekretnina i zemlje u „dugom“ 18. stoljeću* (moderatori Vedran Klaužer i Teodora Shek Brnardić), *Crkvena povijest* (moderatori Ana Biočić i Slavko Slišković), *Kako diplomatska*

povijest pridonosi istraživanju hrvatske prošlosti? Primjeri iz američke, francuske i britanske (međuratne) diplomacije (moderator Mario Jareb) te sekcija *Povijest prosvjete i školstva* (moderator Dinko Župan).

Sekcija *Marginalne društvene skupine 19. stoljeća* koju je moderirao Luka Pejić imala je sedam izlaganja. Sadržaji te sekcije ponudili su ideju o tome što se zbiva kada zemlja, u vidu (majke) domovine, okrene leđa svojoj djeci koja završavaju na marginama društva. Prikazi siromaha, skitnica, Roma, prostitutki te zatvorenika i institucionaliziranih pojedinaca doveli su do zaključka kako je društvu bilo u interesu stvarati normativno prihvatljiv okvir unutar kojega su se ljudi prilagodboj trebali uklopiti. Vidljivo je kako je čovječanstvo nakon industrijskih revolucija počelo ovladavati prirodom u većoj mjeri te se ono stoga počelo okretati ovladavanju i normiranju društva s nadom za jednakim uspjehom. Tako je država prosjake pokušavala kontrolirati jer su bili slobodni i „skitali“, Rome prisilno asimilirati i ekonomski stabilizirati te stalno naseliti, dok su zatvorenike i institucionalizirane osobe, pokušavali rehabilitirati kako bi se što ispravnije mogli uklopiti u (pred)kapitalističko društvo. Osobit problem bio je kod prostitutki i problematičnih žena koje je cilj bio podučiti „racionalnom kućanstvu“ te ih što bolje uklopiti u društvo, čime bi se osiguravao kontinuitet patrijarhata. Nakon izlaganja, uslijedila je vrlo produktivna rasprava koja je nalikovala na „opušten razgovor“ u kojemu su bile iznesene brojne činjenice, pitanja te međusobna razmišljanja istraživača iz kojih se moglo usvojiti mnogo novih saznanja. U prvo- me dijelu sekcije *Hrvatsko i europsko srednjovjekovlje* koju je moderirao Danijel Jelaš održano je šest izlaganja o raznolikim temama. Zajedničko svima bilo je iskorištavanje zemlje, prikazivanje složenih zemljoposjedničkih odnosa te različiti politički i povijesno-pravni odnosi kojima se nastojalo ispuniti čežnju za prestižom, točnije zemljom, osobito vidljivo u izlaganju o politici grofova Celjskih. *Studentska sekcija*, moderatori Zlatan Mazor, Rebeka Puhalo, Bruno Šagi i Adrijan Štivić, uključivala je jedanaest izlaganja studenata te su se u njoj priliku imali predstaviti studenti iz različitih krajeva Republike Hrvatske sa svojim uradcima. Tematski gledano, ova je sekcija ponudila raznovrsne sadržaje koji su mogli zainteresirati posjetitelje kongresa. Njezin je cilj bio ponuditi priliku studentima za usavršavanje svojih prezentacijskih vještina, prikazivanje svojih područja interesa te stvaranje novih poznanstava koja se u budućnosti potencijalno mogu ostvariti i na istraživačkom polju. Koncem drugoga dana kongresa održana je i godišnja skupština Hrvatskoga nacionalnoga odbora za povijesne znanosti. Nakon održane sjednice, dan je zaokružen večernjim obilaskom grada Osijeka uz organizirano stručno vodstvo.

Odabrani sadržaj trećega dana kongresa, koji će biti prikazan u nastavku uključuje prvi dio sekcije *Stara povijest* i drugi dio sekcije *Politika i gospodarstvo u „dugom“ 19. stoljeću*. Istoga dana održavane su i sekcije *Povijest hrvatskoga pomorstva* (moderator Milorad Pavić) *Arhivi / arhivistika i muzeji / muzeologija* (moderatorica Lovorka Čoralić), *Mikrosocijalizam: lokalne prakse jugoslavenskog socijalizma* (moderator Igor Duda), *Demografska i socijalna povijest / gospodarska povijest i povijest okoliša* (moderator Hrvoje Petrić), *Percepcije teritorija u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, Bosni i Srbiji* (moderator Luka Špoljarić), *Zadrugarstvo* (moderatorica Margareta Matijević), *Pravna povijest* (moderator Željko Bartulović), *Posjedi u redovničkim zajednicama: normativni i praktični aspekti* (moderatori Marko Jerković i Daniel Patafta) te sekcija *„To je tvoja zemlja“: hrvatska dijaspora Australije, njihove percepcije i kontakti sa zemljom podrijetla (1945. – 1991.)* (moderator Stipica Grgić). Svečano zatvaranje kongresa, bilo je upriličeno u 19:00 sati, u dvorani 39 Filozofskoga fakulteta u Osijeku.

Prvi dio sekcije *Stara povijest* moderirao je Feđa Milivojević pri čemu su održani uvodno predavanje akademika Roberta Matijašića te tri izlaganja. Predavanje akademika Matijašića po-

nudilo je tezu koju su zaokružila sva izlaganja na sekciji, a to je nužnost koegzistencije različitih znanosti i disciplina kako bi se došlo do što preciznijih rezultata historiografskih istraživanja i rekonstrukcija koje su potrebne za spoznavanje stare povijesti. Akademik Matijašić istaknuo je kako se arheologija stoga počela približavati prirodnim znanostima te je kao disciplina u doslovnom odnosu sa zemljom pa je stoga tema izlaganja bila u potpunosti ujednačena s temom ovogodišnjega kongresa. Uz to, kratka rasprava koja je uslijedila nakon izlaganja u prvome dijelu pozvala je na sudjelovanje kolege iz područja arheologije na budućim kongresima povjesničara jer su historiografija i arheologija toliko bliske, moguće je čak reći i neodvojive te bi sudjelovanje stručnjaka iz te discipline i iznošenje njihovih spoznaja višestruko obogatilo iskustvo cjelokupnoga kongresa. Izlaganja nakon predavanja akademika Matijašića prikazala su kako su ekološki uvjeti oblikovali razvoj (proto)pisma na prostorima drevnoga Egipta i Mezopotamije, pregled hrvatske literature koja se bavila poljoprivredom i iskorištavanjem prirodnih bogatstava na istim prostorima te na koncu izlaganje koje je prikazalo ideal i štovanje Izide kao gospodarice zemlje i mora, ali i prikaz toga božanstva kao same Zemlje. Sekciju *Politika i gospodarstvo u „dugom“ 19. stoljeću* moderirala je Arijana Kolak Bošnjak te je drugi dio te sekcije ponudio četiri izlaganja koja su progovarala o različitim temama posvajanja i oduzimanja zemlje i prostora te primjere (ne)ispravnoga iskorištavanja toga resursa, što je bilo i aktualizirano današnjim zbivanjima u raspravi koja je uslijedila nakon izlaganja.

Posljednji dan kongresa bio je predviđen za izlet u Baranju pri čemu su se obišle lokacije Park prirode Kopački rit, prezentacijsko-edukacijski centar „Tikveš“ te Memorijalni kompleks „Batinska bitka“.

Sedmi kongres hrvatskih povjesničara okupio je brojne sudionike koji su svojim doprinosom u vidu istraživanja i izlaganja obogatili program događanja održanoga u Osijeku ove godine. U organizaciji HNOPZ-a, najavljen je idući kongres koji bi se trebao održati 2028. godine u Puli. Može se zaključiti kako hrvatska historiografija svoju budućnost polaže u brojne „zaljubljenike u povijest“ u koje se uključuju istraživači, arhivisti, arheolozi, nastavnici povijesti, studenti, ali i brojni drugi pojedinci koji svoju strast prema istraživanju prošlosti ispoljavaju kroz prezentiranje različitih novih spoznaja.

Luka Grbavac